

Alles goed als het maar niet holistisch is?

De identiteit van het landschap kun je niet los zien van de waarnemer. De subjectieve beleving van het landschap is daarom wezenlijk voor het landschapsonderzoek. Dat maakt ons vak complex en extra interessant. Hoewel sommigen terugschrikken voor de holistische benadering die hiervoor nodig is, ligt de sleutel voor duurzame landschapsontwikkeling in het bewust uitgaan van de eigenheid van het landschap als geheel.

Toen Francesco Petrarca op 26 april 1336 de top van de Mont Ventoux beklom, uitsluitend uit “nieuwsgierigheid om in directe aanschouwing deze buitengewoon hoge plek te leren kennen” (Neumann, 1998), bestond het begrip landschap nog niet (Ritter, 1989). Landschap was net als natuur nog één met de kosmos, en de relatie tussen de mens en zijn omgeving had een hoge mate van vanzelfsprekendheid. Natuurwetenschappelijk onderzoek speelde geen rol bij de veredeling van de eerste landbouwgewassen, bij de uitvinding van het potstalsysteem of de vorming van het veenweidelandschap.

Verandering van paradigma

Niemand tevoren in Europa had verslag gedaan van een dergelijke beklimming, alleen voor het uitzicht. Zo had hij als één van de eersten in onze cultuur landschap echt waargenomen. En hoe blij Petrarca ook was over het vervullen van zijn droom, hij werd toch gekweld door twijfel of het wel goed was wat hij deed. Als waarnemer afstand nemen van de natuur was als het ware op de troon van God gaan zitten, blasfemie.

Voor de schilderkunst geldt een vergelijkbare ontwikkeling: een ‘juist’ perspectief vinden we pas bij Leonardo da Vinci, en als zelfstandig onderwerp werden landschappen pas in de 17^e eeuw afgebeeld. Voordien fungeerde het landschap als versterking van de allegorische betekenissen van de afgebeelde taferelen.

Vanaf de renaissance zijn ook voor andere gebieden van kennis de grenzen van de waarneming verlegd. Dat Galileo Galilei voor de gewaagde interpretatie van zijn waarnemingen geëxcommuniceerd werd is niet alleen teke-

nend voor het behoudende karakter van de kerk, destijds de behoeder van de wetenschap, het tekent ook de moeite die het kost om van paradigma te wisselen: Galilei voegde met zijn heliocentrisch wereldbeeld net als Petrarca een dimensie toe aan de werkelijkheid, niet zo zeer een waarheid of onwaarheid. Immers, als ik de zon in de zee zie zakken, zie ik niet de aarde onder de zon wegdraaien. Wat ik zie is niet minder of meer waar dan wat ik kan beredeneren, het zijn dimensies van de zelfde werkelijkheid.

Holistische benadering

In het landschap zijn dus verschillende waarnemingslagen te onderkennen (Lörzing, 2001; Sijmons, 2003; Jacobs, 2006). Sinds Alexander von Humboldt (1814) landschap beschreef als: “*der Totalcharakter einer Erdgegend*”¹, hebben landschapsonderzoekers met wisselend succes geprobeerd deze lagen recht te doen. De landschapsecologen ontdekten al vroeg dat het landschap meer is dan de som der delen, en holistisch benaderd moet worden (Zonneveld, 1995; zie ook Antrop, 2005). Na een periode van zorg over en aantonen van de afname van natuur- en landschapswaarden, zijn landschapsonderzoekers steeds meer hun verantwoordelijkheid gaan nemen voor de toekomst van het landschap. Met de Ecologische Hoofdstructuur werd de landschapsecologie echt volwassen en het Plan Ooievaar droeg zelfs een uitgesproken beleidsvisie uit. Sindsdien doen landschapsecologen vooral beleidsondersteunend onderzoek. Ecologische netwerken zijn niet heilig meer, maar uitgangspunt voor het ontwerpen van nieuwe landschappen, net als cultuurhistorische en archeologische waarden. Niettemin, biodiversiteit en

BAS PEDROLI

Dr. G.B.M. Pedrolì Alterra,
Wageningen UR. Postbus 47,
6700 AA Wageningen
bas.pedrolì@wur.nl

¹ In de werken van Von Humboldt schijnt deze veel ‘geciteerde’ uitspraak overigens niet te vinden te zijn

Foto **Harry van Oosterhout**,
bvbeeld.nl.
Het kerkje van Persingen,
Ooijpolder.

de kwaliteit van het landschap in Europa gaan nog steeds achteruit. Nog steeds is het moeilijk het landschap als geheel te denken, want holisme is misschien mooi, maar het moet wel hanteerbaar zijn. Met een holistische benadering kun je bij tijdschriften als *Nature* niet aankomen, en ook bij de Europese Commissie roept het begrip landschap slechts vage associaties op: de nieuwe EU-landen moeten toch ook hun landelijk gebied kunnen ontwikkelen?

Duurzame landschapontwikkeling

Landschap blijkt een erg beweeglijk begrip te zijn (Buijs *et al.*, 2006). Volgens de Europese Landschapsconventie is landschap “an area, as perceived by people,...”. Het gaat hier dus om identiteit, om kwaliteit van leefomgeving. Een levend landschap is een landschap waar mensen zich betrokken bij voelen, en dat maakt weer dat ze zich er thuis kunnen voelen. Het is echter niet eenvoudig om hier praktisch invulling

aan te geven. Toch ligt hier voor mij een sleutel voor duurzame landschapontwikkeling: de eigenheid, de identiteit van het landschap kan je niet los zien van de waarnemer, of het nu de bewoner, de onderzoeker of de ontwerper is. Als onderzoekers hebben we daarbij de opgave om de afstand die sinds Petrarca is ontstaan tussen de wereld buiten ons en het beeld van die wereld in onszelf, tussen het objectieve en het subjectieve, te overbruggen. Gelukkig weten we allemaal hoe inspirerend het is om een landschap door en door te leren kennen. Noem het actieve verwondering voor het landschap en zijn kwaliteiten. Pas als ik een landschap ‘mijn’ landschap kan noemen, kan ik verantwoording nemen voor de toekomst ervan. Dat is holisme.

Literatuur

- Antrop, M., 2005.** From holistic landscape synthesis to transdisciplinary landscape management. In: B. Tress, G. Tress, G. Fry & P. Opdam (eds.). From landscape research to landscape planning: Aspects of integration, education and application. Heidelberg. Frontis / Springer: 27-50.
- Buijs, A.E., B. Pedrolì & Y. Luginbühl, 2006.** From hiking through farmland to farming in a leisure landscape. Changing social perceptions of the European landscape. *Landscape Ecology* 21 (3): 375-389.
- Humboldt, A. Von, 1814.** Personal narrative of a journey to the equinoctial regions of the new continent. Abridged and translated with an introduction by J. Wilson and a historical introduction by M. Nicholson, 1995. London. Penguin Books.
- Jacobs, M., 2006.** The production of Mindscapes: a comprehensive theory of landscape experience. Proefschrift, Universiteit Wageningen.
- Lörzing, H., 2001.** The Nature of landscape. A Personal Quest. Rotterdam. 010 Publishers.
- Neumann, F., 1998.** Francesco Petrarca. rororo-Monographie.
- Ritter, J., 1989.** Landschaft. Zur Funktion des Ästhetischen in der modernen Gesellschaft. In: J. Ritter (ed.) *Subjektivität. Sechs Aufsätze.* Frankfurt am Main: 141-163.
- Sijmons, D., R. Herengreen & F. Feddes, 2003.** Lusthof Den Haag, Een reisgids voor ontwikkelingsgericht landschapsbeleid. Ministerie van LNV.
- Zonneveld, I.S., 1995.** Land ecology: an introduction to landscape ecology as a base for land evaluation, land management and conservation. Amsterdam. SPB Academic Publishing.